

ДЫЯЛЕКТЫЗМЫ Ў РАМАНАХ І. МЕЛЕЖА
 “ЛЮДЗІ НА БАЛОЦЕ”, “ЗАВЕІ, СНЕЖАНЬ”
 І ІХ ПЕРАКЛАД НА НЯМЕЦКУЮ МОВУ

У романах “Людзі на балоце”, “Завеі, снежань” І. Мележ шырока выкарыстоўвае дыялектызмы. Яны надаюць маўленню персанажаў адметнасць, робяць яго больш яркім, індывідуалізаваным. На думку М. Кавалёвай, пісьменнік знайшоў сваю манеру ўжывання дыялектнай лексікі ў мастацкім творы: ён бярэ толькі тое, што можа быць зразумелым у кантэксте [2, с. 341].

У романах ужываюцца розныя тыпы дыялектызмаў.

І. Фанетычныя, такія як *мамо, тато, балото, жыто; буў, мабу, забуў, вукапай; кохта, дохтар; кеб, ето, шчэ, етакі; Ганно, Васіль, Хадосько* і інш., напрыклад: — *Tato, ne chupajce eto, — naprasiju lagodna* [5, с. 24]. // “*Vater, lassen Sie das*”, *bat er weich* [6, с. 24]. Як бачна з прыкладу, пры перакладзе немагчыма адлюстраваць фанетычны асаблівасцей дыялектызмаў, таму ўсе яны перадаюцца літаратурнымі словамі нямецкай мовы, якія ў большасці выпадкаў з’яўляюцца іх эквівалентамі. Зразумела, што ў гэтым выпадку нельга гаварыць аб поўнай эквівалентнасці, бо пры тоеснасці дэнататыўных значэнняў супастаўляльных лексічных адзінак канатацыі не супадаюць.

У романах сустракаюцца таксама дыялектныя словы, якія адлюстроўваюць гукавых асаблівасцей фанетычнай сістэмы гаворкі і перадаюць асаблівасці гучання асобных слоў. У романах такія лексемы сустракаюцца рэдка, часцей за ўсё пісьменнік ужывае іх для стварэння камічнага эфекту. У асноўным фанетычна скажаюцца іншамоўныя словы, значэння якіх персанаж не ведае: — *Навука завуць яго. Агратэхніка. — Ха-ха! Абрацтехніка!* [3, с. 273]. // “*Er heißt Wissenschaft. Agrotechnik. — Hahaha! Abratechnik*” [4, с. 358]. У прыведзеным прыкладзе фанетычны дыялектызм перадаецца на нямецкую мову аказіяналізмам, створаным з мадэлі літаратурнага нямецкага слова *Agrotechnik*.

II. Уласналексічныя. На нямецкую мову яны перакладаюцца наступным чынам.

1. Літаратурным словам (нейтральным ці стылістычна маркіраваным). У гэтым выпадку паміж дыялектызмам і яго адпаведнікам выяўляюцца адносіны няпоўнай эквівалентнасці, г. зн. яны валодаюць тоеснымі дэнататыўнымі значэннямі, аднак адрозніваюцца канатацыямі. напрыклад: *Далей на агародзе — сярод гарбузніку, градак з агурочніка.*

пахучым кропам і кіяхамі — няжэўныя ў змроку абрысы груш, як сартавыя ў балахонах [3, с. 32]. // *Zwischen den Beeten mit Kürbissen, Gurken, stark duftendem Dill und Mais sah man die vagen Umrisse der Birnbäume, die sich wie Wachposten mit Kapuzen ausnahmen* [4, с. 39]. Параўн.: бел. кіяхі (абл. 'кукуруза') — ням. *der Mais* ('кукуруза').

Пакуль дзядзькі гаварылі з Міканорам, а жанкі растарэквалі каля прыпека, матка з Вольгай і Насцяй, а потым і з бацькам узяліся спавяціцца каля стала [3, с. 183]. // *Während sich die Männer mit Mikanor unterhielten und die Frauen auf der Ofenbank schwatzen, kümmerten sich die Mutter, Wolha und Naszja, später auch der Vater um die Bewirtung* [4, с. 238]. Параўн.: бел. растарэкваць (абл. 'разважаць, балбатаць') — ням. *schwatzen* (разм. 'балбатаць').

2. Фразеалагізмам: — *Відаць, што высах! Адны шчэлены!* [3, с. 227] // *“Man sieht ja, wie du schmachtet! Bestehst nur noch aus Haut und Knochen!”* [4, с. 297]. Параўн.: бел. шчэлены (абл. 'сківіцы') — ням. *nur Haut und Knochen* ('адно косць ды скура').

3. Кантэкставым адпаведнікам: *Ён падбегам падаўся да ўзболатка, дзе пасціўся перад алешнікам спутаны конь* [3, с. 10]. // *Er lief zum Moor, wo das Pferd beim Erlengehölz weidete* [4, с. 11]. Параўн.: бел. ўзболатак (абл. 'край балота') — ням. *das Moor* ('балота'). У дадзеным выпадку для перадачы дыялектызма выкарыстоўваецца прыём генералізацыі, сутнасць якога ў тым, што адзінка зыходнай мовы з больш узкім прадметна-лагічным значэннем замяняецца адзінкай з больш шырокім значэннем.

У іншыя дні хадзіў паўз гумны, каб не сустракаць нікога, не бавіцца чарна, сёння прыпазіўся, пакуль зазеў каня на ўзболатак, — можна ісці і тліцаю [3, с. 31]. // *Sonst ging er immer hinten herum, um keinem zu begegnen und die kostbare Zeit nicht mit Gequatsch zu verträdeln; heute hatte er das Pferd auf die Koppel bringen müssen und war spät dran, er konnte die Straße entlanglaufen* [4, с. 37]. Параўн.: бел. узболатак (абл. 'край балота') — ням. *die Koppel* ('абгароджаны выган'). У прыведзеным прыкладзе дыялектызм перакладаецца лексічным адпаведнікам з іншай семантыкай, і так ён добра стасуецца да кантэксту, таму яго ўжыванне цалкам праўдана.

Не раз, не два хадзіў на ўзболатак, ад якога павінна была пачынацца трэбля [3, с. 188]. // *Viele Male war er zum Sumpfbrand gegangen* [4, с. 244]. Параўн.: бел. узболатак (абл. 'край балота') — ням. *der Sumpfbrand* ('край балота'). У дадзеным выпадку дыялектызм перакладаецца лексемай з аднолькавай семантыкай.

Такім чынам, выбар лексічнага адпаведніка пры перадачы дыялектнай адзінкі ўзболатак на нямецкую мову залежыць ад кантэксту.

4. Рэгіянальнай лексмай нямецкай мовы: *Глушак тхарыны вострымі вочкамі акінуў амаль пустыя застаронкі, адзначыў на ўсх. выпадак: канчае малаціць* [3, с. 302]. // *Hluschak musterte mit seinen scharfen Itisaugen die fast leere Scheuer und stellte fest, daß Saitschyk fast alles ausgedroschen hatte* [4, с. 398]. Параўн.: бел. *застаронак* (абл. ‘засех у гумне, свіране; месца ў гумне для неабмалочанай збажыны’) — ням. *Scheuer* (паўд.-ням. ‘хлеў, свіран, збожжасховішча’).

5. Не перакладаюцца: *Нізкі сушаных грыбоў, уюны, густы начапляныя на дубцы, лутавая каробачка з сухімі чарніцамі, гаршчок з маслам — усё клалі ў сена, загортвалі, рыхтавалі к дарозе* [3, с. 260]. *Mehrere Gebinde mit getrockneten Pilzen, auf Weidengerten gezogene gedörrte Peitzker, einen <...> Korb mit getrockneten Blaubeeren, ein Töpfchen Butter — all das wurde aufs Heu gelegt und sorgsam zugedeckt* [4, с. 341]. Дыялекты *лутавы* ‘лыкавы’ у перакладзе апускаецца як неістотны ў сэнсавы адносінах.

III. Этнаграфічныя, якія называюць мясцовыя рэаліі — прадметы характэрныя для духоўнай культуры і матэрыяльнага побыту палешукі. Усе такія дыялектызмы з’яўляюцца безэквівалентнымі адносна нямецкай мовы і перакладаюцца ў асноўным лексмай, якая мае блізкае значэнне: *І полі грудзі аж захлыналіся ад чысціні, ад холоду не тое што цераз світанне, але і цераз добрую чуйку мароз неўзабаве сцінаў усё цела* [3, с. 171]. // *Auf freiem Feld verschlug es einem den Atem, die reine, klare Frostluft drang nicht nur durch den Bauernkittel, sondern auch noch durch den dicken Halbpelz wie ließ den ganzen Körper erstarren* [4, с. 221]. Параўн.: бел. *чуйка* (аф.-‘армяк; доўгая верхняя мужчынская і жаночая вопратка без падкладкі’) — ням. *der Halbpelz* (‘кажушок’). Назва верхняга адзення перакладаецца з нямецкую мову няпоўным эквівалентам, які яшчэ называюць “аналагам” [1, с. 101]. Згодна з Л.С. Бархударавым, такія эквіваленты “толькі прыблізна перадаюць змест адпаведных слоў, але з прычыны адсутнасці дакладных эквівалентаў іх выкарыстанне цалкам апраўдана, таму што яны даюць пэўнае ўяўленне аб характары абазначанага прадмета ці з’явы” [1, с. 101].

IV. Семантычныя. Сярод дыялектызмаў гэтага тыпу часцей за ўсё сустракаецца лексема *чалавек* са значэннем ‘муж’: *З мужчын быў адзін Годлін чалавек — Эля* [5, с. 46]. // *Von den Männern war nur Godljas Mann Elja da* [6, с. 42]. На нямецкую мову дыялектнае слова перакладаецца полісемантам *der Mann* (‘мужчына, муж, чалавек’), другое значэнне якога поўнасцо адпавядае семантыцы беларускага дыялектызма.

Такім чынам, пры перакладзе дыялектнай лексікі поўнае эквівалентнасці дасягнуць немагчыма. Перадача дэнататыўных значэнняў

Дыялектызмаў ажыццяўляецца ў асноўным за кошт сродкаў нямецкай літаратурнай мовы, яе лексікі і фразеалогіі.

- 1 Бархударов Л.С. Язык и перевод. — М.: “Международные отношения”, 1975. — 240 с.
- 2 Кавалёва М.Ц. Мележ Іван Паўлавіч // Беларуская мова: Энцыкл. / Пад рэд. А. Я. Міхневіча. — Мінск: БелЭн, 1994. — С. 341 — 343.
- 3 Мележ І. Збор твораў: У 10 т. — Мн.: Маст. літ., 1983. — Т. 5: Людзі на балоце: Раман з “Палескай хронікі”. — 415 с.
- 4 Melesh I. Menschen im Sumpf. — Berlin: Verlag Volk und Welt, 1974. — 519 с.
- 5 Мележ І. Збор твораў: У 10 т. — Мн.: Маст. літ., 1983. — Т. 7: Завеі, снежань: Раман з “Палескай хронікі”. — 558 с.
- 6 Melesh I. Dezember, Stürme // Sowjetliteratur. — 1981. — № 2. — С.10 — 99.